

HAL KOCH
OM TOLERANCE

Udvalgte Taler og Artikler

UDVALGET ER FORETAGET AF
BODIL KOCH UNDER MEDVIRKEN AF
K. E. BUGGE OG PER SALOMONSEN

GYLDENDAL

OM TOLERANCE

© 1966 by Gyldendalske Boghandel,
Nordisk Forlag A.S., Copenhagen.
Bogen er sat med Linotype Baskerville
og trykt i
Gyldendals Forlagstrykkeri,
København.
Printed in Denmark 1966.

18008

X55 146 9543

UNIVERSITETSBIBLIOTEK

4. 1. 1

FIOLSTRÆDE 1

KØBENHAVN K

Oplysninger

- Prædiken holdt ved studentergudstjeneste i Nikolaj Kirke,
8. oktober 1939. Fra bogen „Lidt af hvert“, 1940
- Virkelighed. To kronikker fra Nationaltidende, 18. og 19.
september 1940
- Dommen over dr. la Cour. Lederbladet, august 1942
- Ordet eller sværdet. To kronikker fra Berlingske Aftenavis,
12. og 19. september 1945
- Om tolerance. Frie Ord, 1946
- Om heroer og kæltringer. Frie Ord, 1947
- Om ansvar. Frie Ord, 1947
- Gunnar Helweg-Larsen. Tale ved Gunnar Helweg-Larsens
begravelse. Frie Ord, 1947
- Om universitetsstudier. Frie Ord, 1948
- Hvad er kirkehistorie. Indledning til bogen „Danmarks Kirke
gennem Tiderne“, 1949
- Om Krogerup. Til angreb og forsvar. Krogerup Højskoles
årsskrift, 1950-51
- Profetisk historieskrivning. Perspektiv 1957
- Grundtvig. Indledning til bogen „N. F. S. Grundtvig“, 1959
- Folkereligion og kirke. Fra bogen „Et Kirkeskifte“, 1960
- Står folkekirken for noget? Artikel i Lolland-Falsters Folke-
tidende, 17. august 1961
- Folkekirken står for én ting. Artikel i Lolland-Falsters Folke-
tidende, 18. august 1961
- Interview med Hal Koch. Information, 10. februar 1962
- U-landshjælpen, statsopgave eller kirkesag. „Statens opgave
og kirkens“. Fra bogen „Fremtiden formes“, 1962
- Oldkirkens gåde. Indledning til bogen „Konstantin den
Store“, 1962
- Hans Tausen. To kronikker fra Kristeligt Dagblad 27. og 28.
august 1963

Prædiken

*holdt ved studentergudstjeneste
i Nikolaj Kirke, 8. oktober 1939*

Men da farisæerne hørte, at Jesus havde stoppet munden på saddukæerne, forsamlede de sig. Og en af dem, en lovkyndig, spurgte og fristede ham og sagde: Mester, hvilket er det store bud i Loven? Men han sagde til ham: Du skal elske Herren din Gud med hele dit hjerte og med hele din sjæl og med hele dit sind. Dette er det store og første bud. Men et andet er dette ligt: Du skal elske din næste som dig selv. Af disse to bud afhænger hele Loven og profeterne. Men da farisæerne var forsamlede, spurgte Jesus dem og sagde: Hvad tykkes eder om Kristus? Hvis søn er han? De siger til ham: Davids. Han siger til dem: Hvorledes kan da David i ånden kalde ham Herre, idet han siger: Herren sagde til min herre: Sæt dig ved min højre hånd, indtil jeg får lagt dine fjender under dine fødder. Når nu David kalder ham Herre, hvorledes er han da hans søn? Og ingen kunne svare ham et ord, og ingen vovede mere at rette spørgsmål til ham efter den dag.

Matth. 22,34-46.

Vi har hørt gengivelsen af en samtale mellem farisæerne og vor Herre Jesus. Det er farisæerne, der begynder samtalen, og de har en ganske bestemt hensigt: de vil fange ham i ord. Derfor valgte de et felt, hvor de som lovkyndige følte sig helbefarne; her vidste de besked. De spurgte da Jesus, hvad det store bud i Loven, hvad Lovens sidste og højeste mening var. En sådan situation er i sig selv af liden interesse. Den kan måske være et vidnesbyrd om menneskenes smålighed og småmandsagtige stridbarhed, men vi behøver så vist ikke søge til de gamle tider for at få vidnesbyrd om disse menneskelige egenskaber. Samtalen forløb imidlertid helt anderledes end de smålige farisæere havde tænkt sig. Jesu svar løfter den op i et andet plan, ja, op i det allerhøjeste plan,

hvor der siges de afgørende ting om mennesket og *til* mennesket. Farisæerne forstod øjensynlig ikke meget af det hele – eller forstod de det måske alligevel? – Samtalen endte så brat. Men enten de nu forstod eller ej, er ordene blevet stående og står der den dag i dag. Situationen var den, at smålige og stridbare mennesker kom for at yppe kiv med Jesus, men den blev forvandlet til at være din og min, ja, hele menneskehedens situation, en tale, der rammer os alle, uden undtagelse.

Farisæerne kom som de, der kendte Loven og ville benytte den til deres særlige formål. De var de trygge, der skulle sætte Jesus til vægs. Men vor Herre Jesus vender det hele om. Han taler Lovens bud til dem med hele selvfølgelighedens klarhed: Du skal elske Herren din Gud. Og hvor Loven, Guds bud lyder på denne måde til mennesker, der bliver al sikkerhed og tryghed slået til jorden. Da er der intet, der holder stand. Jesus begyndte ikke en teologisk drøftelse, som de vel havde tænkt sig, men han gav dem buddet lige i hovedet, som det, der skal lydes og følges, det, der kræver og befaler, men som så vist ikke lader sig bruge til uvedkommende formål, såsom at komme andre til livs. Her er intet at drøfte: Du skal elske Herren din Gud og din næste – og det skal du lov- og skriftkyndige farisæer også. Mere er der ikke at sige om den ting. Men Jesus går et skridt videre. Samtalen havde drejet sig om Guds ord i Loven; nu spørger han dem: Hvad tykkes eder om Kristus? om Messias? Gud havde talt i Loven, men han ville atter – det forventede alle – tale til sit folk og handle med det gennem Messias, den salvede; og det var dette, som nu skete for deres øjne, uden at de vidste det. Jøderne havde spurgt ham om Loven, som de mente at forstå sig på, og han svarede dem, således at det ramte dem. Nu spørger han dem om Kristus, om evangeliet – og de bliver ham svaret skyldig.

Denne samtale, der af farisæerne var bestemt til at yppe kiv, blev af Jesus løftet op til at være en samtale om Loven og Kristus, om buddet og evangeliet, en samtale om Guds

ord til mennesker. Loven og evangeliet – det er livets grundfaktorer, livets fundamentalia; samtalen drejer sig om det, der bestemmer menneskers liv, at Gud har rettet sit bud til dem ubarmhjertigt og strengt, og at han har sendt sin salvede som et glædeligt budskab om tilgivelse og nåde. Det er dette, der placerer dig og mig i tilværelsen. Vi tror ofte, ja, måske altid, at det er helt andre ting, der er afgørende, men det er selvskeffelse. Guds bud og evangelium – det er, hvad enten du vil eller ej, de baner, der er afstukket for dit liv. Og de to ting hører sammen, hvad så end mennesker siger om det modsatte. Hvor buddet høres som Guds bud, der drives et menneske til evangeliet; hvor evangeliet høres, der får Loven og buddet nyt liv. Først der forstås det for alvor, at også buddet er Guds ord til mennesker. Lov og evangelium – det er livets fundamentalia.

Og netop i disse dage skal vi takke Gud, fordi vi hører en sådan tekst, der kalder os tilbage til fundamentalia. Vi er alle – lad os bekende det for hinanden – vi er alle bekymrede og ængstede. Rædslerne ude i verden fylder os med gru, og vi er fulde af angst for vort lands og vor egen skæbne. Jern og had, blod og drab omgiver os, og vi ved, at det når som helst i bogstavelig forstand kan fylde vort eget sind. Netop nu trænger vi til at kaldes tilbage fra alt dette. Ingen skal nægte, at det, som sker, er forfærdeligt, men det er ikke livets fundamentalia. Det er – selv om det frygtelige skulle ske, at det hele væltede ind over os og vort land – det er dog ikke det, der bestemmer vort liv, men vort livs bane er afstukket af Gud, da han gav os Loven og sendte sin søn. Loven og evangeliet er Guds afgrænsning af vort liv og bliver nu mere fundamental end nogen sinde. Det trænger vi til at høre i disse dage. Derfor skal vi her i kirken ikke tale sammen om tidens nød og verdens dårlighed, vi skal ikke jamre over elendigheden eller afmale rædslernes gru, men vi skal lade os kalde tilbage til livets egentlige indhold: Guds tale til os i Loven og i Kristus. Det er de to ting, som skal forkyndes i kirken. Dertil er den sat. Ikke blot Loven,

og ikke blot Kristus, men Loven og Kristus. Det er dem, teksten taler om i dag. Måtte vi midt i al vor verdslige bekymring formå at lytte til dens tale.

Hvad siger vor Herre Jesus om det store bud i Loven? Du skal elske Herren din Gud af hele dit hjerte og hele din sjæl og hele dit sind. At elske, det vil sige at knytte sig og sit liv uløseligt til noget. Den, der elsker penge, knytter sit liv til sin egen velstand. Den mand, der elsker en kvinde, eller den kvinde, der elsker en mand, binder sit liv til den anden, og så længe kærligheden varer, er han ikke fri. Hans skæbne er knyttet sammen med den andens, og han er ikke længere selv herre over sit liv. Al kærlighed binder til det, man elsker. Men den, mennesket her skal elske, er ikke en, der står på samme trin. Nej, det er Herren din Gud, den Herre, som har skabt dig, og som derfor har herredømmet over dig. Han kan suverænt handle med dig, som han vil. Men netop ham skal du elske, således at du frivilligt, af hele dit hjerte, med hver fiber i dit sind bøjer dig for ham og knytter dit liv til ham. I tider som disse kan vi prøve, om vi elsker Herren. Kærlighed til Gud er den kærlighed, som bøjer sig under hans vilje og siger: Herren være lovet, min sjæl, lov Herren, og alt hvad i mig er prise hans hellige navn, også når nødens og modgangens time kommer. Da skal kærligheden stå prøve. Det er den rette kærlighed, som siger: gør med mig, Herre, efter din vilje, vil du straffe mig, da straf mig, og skal jeg dø, da vil jeg prise og love dig midt i død og undergang; thi jeg har knyttet hele mit liv til dig og kun til dig. Blot jeg må have lov at vedblive at love og prise dig, da handl med mig, som du vil, Herre. Det er den fuldkomne kærlighed, som driver frygten ud, den kærlighed, som er livets kilde. Og denne kærlighed – ikke noget mindre – forlanger Gud i sit bud: du skal elske Herren din Gud, og du skal gøre det af hele dit hjerte, sind og tanke, således at du helt knytter din tilværelse til ham og opgiver al egenvilje.

Men et andet bud er dette ligt: Du skal elske din næste

som dig selv. Dette er i hele Ny Testamente det, som mennesker bedst kan forstå. Derom kan dog alle være enige, og gang på gang bliver det sagt til os: lad dog alt det andet fare, og lad os være enige om, at vi skal elske vore medmennesker. Når blot denne kærlighed kunne brede sig over Jorden, kan det såmænd være det samme med troen og dogmerne og kærligheden til Gud. Det lyder så rigtigt, men vor Herre Jesus ved bedre. Han siger: et andet bud er dette ligt. Han ved det, at kærligheden til mennesker vokser ikke i denne verdens dal, hvor ikke først kærligheden til Gud er der, at kærligheden til Gud er det første, og at kærligheden til næsten følger bagefter. Først det menneske, der har lært at opgive sig selv og give sit liv i Guds magt, har knyttet sit liv ubetinget til hans herredømme, først det menneske kan øve kærlighedens gerning imod næsten. Thi det er kærlighedens væsen, at den ikke søger sit eget; men vi søger altid vort eget, også i vore gode gerninger. Betragt dig selv, når du gør vel imod mennesker. Er du da hos dig selv, optaget af det, du gør, og det, du giver – eller er du ude hos næsten, glemmende dig selv, kun rettet imod hans tarv? Når du gør vel, ved du det da? Ved din højre, hvad den venstre øver? Nyder du dig selv – eller er du helt optaget af næstens nød og krav? Hvem er midtpunkt for dine handlinger? Spørg dig selv: hvad er rarest, at være den, der hjælper, eller den, der bliver hjulpet. Men hvor kærligheden er sand og ægte, der er det vidunderligt at være den, der bliver hjulpet. Men er det således hos os? Og så er dette mod næsten ikke noget, der kræves af os en gang imellem, men dagen lang, hver time, hvert minut af vort liv: næsten ligger altid ved vor vej, og hele vort liv skal gives ham i kærlighed. Dette er Lovens krav. Og Loven er Guds, og kravet skal ske fyldest. Der er ingen vej udenom. Det er banen, der er afstukket for vort liv af ham, der skabte os og kaldte os til at gøre hans gerning. Der er intet smuthul, vi kan gemme os i. Kravet står der ubønhørligt og absolut.

Den, der hører dette Lovens krav, forstår, hvor vor egent-

lige nød ligger. Alt det andet, krigens rædsel, sygdommens elendighed, fattigdommens byrde, alt, hvad der kan møde et menneske, kan mennesket sluttelig bære. Vi ser det i vore dage med hvilken beundringsværdig heroisme mennesker kan bære modgang. Men denne sidste nød, at kravet står der og skal opfyldes, er der ingen vej ud af. Vi kan ikke løbe fra Lovens krav, og vi kan ikke finde trøst i nogen heroisme. Loven stiller mennesket blottet og plukket overfor dets herre og skaber. Det er det, vor Herre Jesus taler om, og glem ikke, at det er dig og mig, talen er om. Det er ikke verdensproblemer, ikke noget, vi kan drøfte og endevende eller jamre og hyle over. Men det er noget, som er her nu, i dette øjeblik, og som gør et menneske tavs, ganske som det hin dag gjorde farisæerne tavse.

Men netop derfor, fordi det er noget aktuelt, noget nærværende, som vi alle kan forstå, enten vi er kloge eller enfoldige, netop derfor er dette Guds bud egnet til at være et spejl for vort liv. Den, der har prøvet at se sig selv i dette spejl, vil forstå det ord, vi nylig hørte fra alteret: „Herre Gud, himmelske Fader, vi bekender, at vi er arme syndere; din vilje ved vi, men vi er så skrøbelige, at vi ikke kan fuldkomme den; thi kød og blod i os er for stærkt; så vil den onde fjende djævelen ej heller lade os i fred.“ Han ved noget om dette: ikke at kunne svare én til tusinde. Det er ikke gammeldags, poetiske talemåder, men simpel virkelighed. Således forholder det sig for den, der hører det store bud i Loven, og forstår, at dette er et krav fra hans herre og skaber. Overfor dette krav vokser den sande nød frem, den nød, som gør et menneske tavs. Overfor loven er tavsheden den eneste mulige holdning.

Men vor Herre Jesus var ikke tavs. Han havde noget mere at sige. Han stiller et nyt spørgsmål dér, hvor der ikke syntes at være mere at tale om. Han stiller sit spørgsmål: Hvad tykkes eder om Kristus. Han kan gå videre, fordi han ikke er i vor nød. Han svarede på farisæernes spørgsmål om det store bud i Loven med hele det selvfølgelige naturlighed. Han

turde sige det: du skal elske Herren din Gud og din næste som dig selv – sige det, som det helt selvfølgelige. Der var ikke det brudte over det, det underlig anspændte, næsten fortvivlet-trodsige, som er over det, når vi prøver at gentage ordene. Han havde selv vandret vejen, opfyldt Loven, været lydige mod skaberens krav. Derfor går han videre. Derfor viser han hen til sig selv. Derfor siger han sit: kommer hid til mig. Derfor tør han sige det: dine synder er dig forladt. Derfor bliver han ikke stående ved Loven, men forkynder evangeliet om den Salvede, som gjorde fyldest for os. Hvad tykkes eder om Kristus, spørger han, og overfor dette spørgsmål bringes farisæerne hurtigt til tavshed. De formår ikke at udrede forholdet mellem Messias og David. Men spørgsmålet selv bliver stående og stilles i dag til os, ganske på samme måde som Lovens krav stilles overfor os. Og det stilles os til tro eller forargelse: hvad mener I om ham, der sagde: kom hid til mig, om ham, der tiltog sig magt til at forlade synder på denne arme Jord? Han, som ikke vaklede, når talen var om Lovens krav, og som dog dristede sig til at forkynde Guds velbehag og nåde til syndere og lovovertrædere. Spørgsmålet har ikke forandret sig – så lidt som Lovens ord. Vi opfordres ikke til at tage det op til overvejelse, drøfte det for eller imod, men det forlanger en afgørelse, nu og her: tro eller forargelse. Der er ingen vej midt imellem. Tør du følge hans: kom hid til mig? Tør du på hans ord tro, at Gud i sin ubegribelige nåde tilgiver syndere?

Til denne afgørelse er det kirken kalder mennesker: at høre hans ord og tage derimod. Den forkynder evangeliets glade budskab: Herren din Gud, som stillede Lovens krav og talte buddets ord til dig, har sendt sin søn til Jorden for at vise mennesker sin kærlighed: at han for Kristi skyld vil antage os som sine kære børn. Loven og vreden var ikke hans sidste ord. Han sendte sin søn for at overvinde synden og døden og djævelen – alt det, vi ikke formåede. Og han står der for ved sit ord at tage magten i os. Ikke at det store bud sættes ud af kraft. Det står der med samme magt og

myndighed, med samme ubønhørlighed. Men det bliver et andet ord, når det udtales af ham, der sagde: kom hid til mig. Når det høres af vor Herre Jesu mund, bliver det ikke mere et Lovens ord, der knuger og forfærder, men da bliver det et forjættelsens ord: Kom hid til mig, og jeg vil give eder hvile og tage magten i jeres sjæle. Han vil, som apostlen udtrykker det, blive dig retfærdighed og helliggørelse og forløsning. Kun dér, hvor han tager magten, vokser den kærlighed frem, som Loven taler om. Kun dér, hvor et menneske møder Guds nådige forbarmelse i Kristus, vokser kærligheden til Gud og næsten frem – men dér gør den det også. Loven og evangeliet – det er de baner, Gud har afstukket for dit og mit liv, men Loven forvandles til forjættelse.

Måske var det bedre at standse her. Men lad os dog prøve at tale lidt endnu om, hvad dette vil sige, hvad det betyder at komme til ham, som vil give os hvile. Det betyder noget i retning af dette at leve hver dag af sit liv i vor Herres Jesu følge, med ham og hans ord for øje. Digterne har kæmpet for at udtrykke det: „Jesus, Jesus, Jesus sigter al mit Hjertes Længsel til“.

Jeg gaar med Jesus, hvor jeg gaar,
han har mig ved sin Side,
i Kamp og Strid han med mig staar,
forsøder al min Kvide;
hvor han sit Fodspor lod,
dér sætter jeg min Fod.

Luther udtrykker det således: Nu siger han, kom hid til mig – tag evigt liv til gave – jeg led den bitre død for dig, – at du den arv skal have. – Nu er jeg din og du er min, – min bolig skal og være din. – Os skal ej fjenden skille. Hvor et menneskehjerte hører hans ord og åbner sig for det i tro, der drager han selv ind og tager magten. Der gælder det, som apostlen udtrykte det: ikke længere jeg lever, men Kristus lever i mig. Der sker Loven fyldest, der fuldbyrdes kærligheden, der elskes Gud og næsten.

Og vil I så sige: er dette nu ikke at tage munden for fuld? Når vi ser os omkring, hvorledes ser da den verden ud, hvor hans vidner har vandret i snart et par tusinde år? Og hvor ser vi dette være virkelighed? Ja, da bliver vi hinanden svaret skyldig, og efter al rimelig og fornuftig tankegang kunne det synes rigtigt at stemme tonen lidt ned. Intet kunne heller i disse tider være mere fristende. Men det er nu engang således, at overfor vor Herre Jesus er der kun de to muligheder, tro og forargelse – man kan ikke gå midt imellem og tro ham sådan til en vis grad. Forargelsen er altid over os som en fristelse, både når vi ser på os selv og på den kristne verden omkring os. Men vi ser på ham, der stadig står der, og stadig på ny vil tage magten over os. Han siger stadig: jeg forlader dig dine synder, men jeg slipper dig ikke; mit liv skal også være dit. Lad ikke dit hjerte forfærdes, men tro på Gud og tro på mig. Og derfor vil vi ende med at gentage:

Jeg gaar med Jesus, hvor jeg gaar,
han har mig ved sin Side,
i Kamp og Strid han med mig staar,
forsøder al min Kvide;
hvor han sit Fodspor lod,
dér sætter jeg min Fod.
Trods al den Del mig ilde spaar,
jeg gaar med Jesus, hvor jeg gaar.